

הרמב"ן הק' עם ביאור מעשה השב

נערך מתוך השיעורים בספרה"ק רמב"ן, הנמסרים מדי שבת בשבתו

פרשת ויקרא

שנת תשפ"ד

רְאוּבֵן בְּכָרִי אֶתָּה בְּחַי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יִתֵּר שְׂאת וְיִתֵּר עֹז: (פרק מט פסוק ג)

ראובן בכורי אתה. שיעור הפסוק הזה, כרובן אתה בכורי וכחי וראשית אוני יתר שאתי ויתר עוזי. וענינו אתה בכור כחי וראשית אוני זהויתי ביתרון שאת ומעלה, כלשון הלל שאת תובעת אתכם (אויב יג יא), משאתו יגורו אלים (שם מא יז), רוממות וגדולה, ובהיותי יתרון עז למלחמה, כמו ויתן עז למלכו (ש"א ז י), ועוזו מלחמה.

מעשה חשב

נחלקו רש"י ורבינו על מי קאי התיבות 'יתר שאת ויתר עז', לפי רש"י קאי על ראובן, והכי פירושו 'יתר שאת' רומז על הכהונה שהוא לשון נשיאות כפים, והיה ראובן ראוי לכהונה, משום שהוא היה הבכור, 'ויתר עז' מרמז על מלכות, שהיה ראובן ראוי למלכות משום שהמלכות ראוי לבכור. אבל לפי רבינו קאי על יעקב אבינו, והכי פירושו 'יתר שאת', שראובן נולד בעת שיעקב היה ביתרון מעלה וגדולה, ויתר עז, בעת שהיה ליעקב יתרון עז למלחמה.

ואפ"ל הטעם שרבינו אינו מפרש כרש"י, על פי מש"כ רבינו להלן (מט י) בשם ירושלמי (הוריות פ"ג ה"ב) דאין מושחין כהנים למלכים, דכתיב למען יאריך ימים על ממלכתו, וסמך ליה לא יהיה לכהנים כל שבט לוי חלק ונחלה, ומפרש שם שלכן נענשו החשמונאים שארבעה מתוך חמשה בניו נהרגו "שהיה עליהם חטא במלכותם, מפני שהיו כהנים, ונצטוו 'תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהונתכם', ולא היה להם למלוך, רק לעבוד את עבודת ה'", פירוש שכיון שהיו כהנים אין ראוי שיקחו שררת המלכות עי"ש.

ולפי"ז א"ש למה אינו מפרש כפירוש רש"י שכוונת הכתוב, דאם לא חטא ראובן היה זוכה לכהונה ומלכות, שהרי כאמור אי אפשר לזכות לשניהם ביחד, דאין מושחין כהנים למלכים, ולכן פירש דתרוויהו קאי על יעקב אבינו וכנ"ל.

*

שְׁמַעוֹן וְלוֹי אֲחִים כְּלִי חָמֶם מִכִּרְתֵיָהֶם: (פרק מט פסוק ה)

שמעון ולוי אחים. ... וכבר פירשתי (נראשית לז יג), כי יעקב הלך על שמעון ולוי בהרגם אנשי העיר בעבור שעשו חמסא, כי הם לא חטאו להם כלל. ונאזו בכרית ונמולו, ואולי יסובו אל ה' ויהיו כולם בכלל אנשי בית אברהם, ומן הנפש אשר עשו בחרן.

מעשה חשב

נחלקו רש"י ורבינו על מה קצף יעקב אבינו על שמעון ולוי, לפי דעת רש"י קצף על הריגת אנשי שכם ועל מכירת יוסף. ולפי דעת רבינו קצף רק על מעשה של שכם.

ואפשר לומר שרבינו לשיטתו למש"כ (לעיל פרק מה פסוק כז) "יראה לי על דרך הפשט, שלא הגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף. אבל חשב כי היה תועה בשדה, והמוצאים אותם לקחוהו ומכרו אותו אל מצרים. כי אחיו לא רצו להגיד לו חטאתם, אף כי יראו לנפשם פן יקצוף ויקללם, כאשר עשה בראובן ושמעון ולוי. ויוסף במוסרו הטוב לא רצה להגיד לו".

לכן רבינו לשיטתו שלא ידע יעקב כלל שהשבטים מכרו את יוסף, אינו יכול לפרש שקצף על שמעון ולוי על מכירת יוסף. לכן מפרש רבינו שקצף רק על הריגת אנשי שכם.

*

שמעון ולוי אחים פלי חמס מברתיהם: (שם)

שמעון ולוי אחים. ... והנכון בעיני, שאמר כי 'שמעון ולוי אחים' גמורים, דומים ומתאחים זה לזה בעלמם ומעשיהם. וכבר פירשתי (בראשית לד יג), כי יעקב קלף על שמעון ולוי בהרגם אנשי העיר בעצור שעשו חמס, כי הם לא חטאו להם^א כלל. וזאו בצרית ונמולו, ואולי יסודו אל ה', ויהיו כולם בכלל אנשי בית אברהם, ומן הנפש אשר עשו בחרן. ועוד חרה לו, שלא יאמרו כי בעלתו נעשה הדבר, ויהיה חלול השם, שיעשה חמס וסוד.

מעשה חשב

^א יתכן לפרש מה שרמז רבינו באומרו, כי הם לא חטאו להם' כלל, בהקדם מחלוקת הרמב"ם (פ"ט מלכים הי"ד), ורבינו (לעיל לד יג), למה באמת הרגו את 'כל' אנשי שכם. ולכאורה היה מן הראוי שיהרגו את שכם לבדו. וכפי שהקשה רבינו (שם) 'ורבים ישאלו, ואיך עשו בני יעקב הצדיקים המעשה הזה לשפוך דם נקי', והביא רבינו תירוץ הרמב"ם, משום שבני נח נצטוו על הדינין, ובן נח שעבר על אחת משבע מצוות בני נח דינו בסייף, ולכן נתחייבו כל בני שכם הריגה, שהרי שכם גזל את בת יעקב והם ידעו ולא דנוהו, לכן היו חייבין מיתה על שלא דנו אותם.

אמנם דעת רבינו, שבני נח לא נצטוו בשבע מצוות שלהם להושיב דינין בכל פלך, אלא נצטוו בדיני בין אדם לחבירו, כגון, גניבה ואונאה ועושיק שכר שכיר ודיני השומרים, וכיו"ב, בענין הדינין שנצטוו ישראל, ונהרגין עליהן. ועל הקושיא למה הרגו כל אנשי שכם כתב רבינו שם "ומה יבקש בהן הרב חיוב, וכי אנשי שכם, וכל שבעה עממין, לא עובדי עבודה זרה ומגלה עריות, ועושים כל תועבות ה' היו, והכתוב צווח עליהן בכמה מקומות 'על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן וגו', ולא תלמד לעשות' וכו'. ובגלוי עריות 'כי את כל התועבות האל עשו' וכו', אלא שאין הדבר מסור ליעקב ובניו, לעשות בהם הדין".

ולפי"ז אתי שפיר לשונו של רבינו, דאזיל לשיטתו שאנשי שכם לא חטאו להם' כלל היינו להשבטים, שהרי רק חמור בן שכם הוא לבדו חטא להם כשלקח את דינה, אבל כל אנשי שכם לא חטאו להשבטים כלל, רק חטאו להקב"ה במה שעבדו עבודה זרה, ולכן קצף יעקב על שמעון ולוי על הרגם את אנשי העיר כי הם לא חטאו להם' כלל.

*

לישועתך קויתי ה' (פרק מט פסוק יח)

לישועתך קויתי ה'. לא היה בכל שופטי ישראל מי שנפל ביד אויביו זולתי שמסון שהוא הנחש הזה, כדכתיב (שופטים ז יח) 'זוהיה ה' עם השופט והשופט מיד אויביו כל ימי השופט'. והוא היה האחרון לשופטים, כי שמואל נביא היה ולא נלחם להם, וזימיו מלכו המלכים. וכאשר ראה הנביא תשועת שמסון כי נפסקה, אמר לישועתך ה' קויתי, לא לישועת נחש ופפיון, כי כך אושע לא בשופט, כי תשועתך תשועת עולמים^א.

מעשה חשב

^א רבינו מפרש למה ביקש יעקב לישועתך קויתי ה' דווקא אצל דן. ע"ז מפרש שמכיון שאצל שמסון כתוב הלשון שהוא יושיע את ישראל, כדכתיב 'והושיעם מיד אויביהם', ובתחילה חשבו שהישועה יבוא על ידי השופטים, וכיון שראה יעקב בנביאות שתשועת שמסון יופסקה ואינה תשועת עולמים, לכן התפלל לישועתך קויתי ה', וה"פ, לישועתך – שהישועה תבוא ע"י הקב"ה בעצמו, ולא ע"י שופט, כי ישועת שופט, אינה אלא לפי שעה, משא"כ תשועת ה' הרי הוא תשועת עולמים.